

Калачинська О.С., Дорохіна А.О.

студентки;

Науковий керівник: Січко І.О.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ФОРМИ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Тенденції розвитку українського суспільства висунули на передній план життя проблему громадянськості та якості особистості. На думку українського політолога С. Рябова, «громадянськість – це морально-психологічний стан людини, що характеризується відчуттям себе громадянином конкретної держави, лояльним ставленням до її інституцій та законів, почуттям власної гідності у стосунках з представниками держави, знанням і поважанням прав людини, чеснот громадянського суспільства, готовністю і вмінням домагатися дотримання власних прав, вимагати від держави виконання її функцій, лояльним відповідальним ставленням до своїх обов'язків перед державою, патріотизмом» [5, с. 7].

Формування особистості – одвічне завдання теорії і практики виховання. У різні часи, залежно від тих чи інших умов суспільного буття, по-різному підходили вчені й практики до вирішення цього питання [6, с. 156].

У XIX – на початку XX ст. питання громадянської освіти та виховання молоді розглядалося в контексті загальновиховної ідеї такими визначними педагогами, як К. Ушинський, В. Стоюнін, П. Каптерев та інші. Вони зазначали, що «школа може правильно розвиватись, жити правильним життям лише при єдиній умові, якщо вона служить справі виховання людини. А оскільки в реальному житті людина є громадянином свого народу і діячем у суспільстві, то школа повинна, виховуючи людину, виховувати і громадянина. Громадянин не повинен знищувати людину, а людина – громадянина» [3, с. 58-59].

Мета статті – дослідження особливостей використання різних форм та методів у формуванні громадянських якостей особистості на уроках з предмету «Я у світі».

Сукупність тієї чи іншої міри сформованих якостей досить суттєво впливає на громадянську спрямованість, що пронизує всі інтегральні властивості особи. Для визначення конкретного рівня сформованості громадянської культури за виділеними показниками використовуються в комплексі найрізноманітніші методи, серед яких ефективними є спостереження, бесіди зі школярами, їх батьками, анкетування,

тестування тощо. Отримані результати повинні взаємоперевірятися за допомогою комплексу різних методів [5, с. 8-9].

Складові інтегративні якості громадянської культури учнів знаходяться у певному взаємозв'язку та взаємозумовленості з системою суб'єктних відносин, в яких перебувають школярі. Всебічний аналіз дозволяє виявити ці взаємозв'язки і тим самим підтвердити адекватність цих чинників формування громадянської культури у цілісній її системі, робить усвідомленою педагогічну підтримку дорослих у становленні громадянської культури особистості [4, с. 2-3].

Ефективність громадянського виховання значною мірою залежить від вибору форм та методів його організації. Серед методів і форм пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини. Виділяють такі активні форми та методи, які використовуються при формуванні громадянських якостей особистості.

Перша форма- це ситуаційно-рольові ігри. Учасники цієї гри потрапляють у заздалегідь заплановані ситуації й приймають певні рішення. Ситуаційно-рольові ігри можуть успішно застосовуватися в процесі уроків з екологічним змістом. Ігрова технологія реалізується в кілька етапів:

1) підготовчий – передбачає самостійну роботу учнів із літературою, консультації з учителем щодо проблем, які обговорюватимуться в ході гри;

2) проведення гри, яке передбачає певне оформлення класу, використання ТЗН, створення позитивного емоційного фону;

3) підбиття підсумків гри.

Дидактичній грі належить важливе місце в системі навчальних занять із природознавства, суспільствознавства, біології. В поєднанні з іншими формами навчання вона дає змогу вчителю успішно розв'язувати завдання навчання, виховання та розвитку учнів.

Друга форма-соціограми. Це спосіб зображення структури міжособистісних стосунків у малій соціальній групі. Зазвичай використовується для представлення даних, отриманих за допомогою соціометричного опитування. Соціограма, що являє собою дані відповіді всіх членів групи на соціометричне запитання – це малюнок, на якому члени групи зображуються у якості точок, а їхні вибори – стрілками. Соціограмі відповідає соціоматриця: на перетині першого рядка та першого стовпчика стоїть 1, якщо перший член групи обирає 1-го у відповіді на дане запитання, і 0 в протилежному випадку. З математичної точки зору соціограма являє собою орієнтований граф, тому для її аналізу може використовуватися теорія графів [1, с. 56-58].

Наступним є метод відкритої трибуни. «Відкрита трибуна» – це одна із сходинок дорослішання школяра, нехай маленька, проте значна. На

відкриту трибуну сходиться школяр у ролі громадянина світу, людини, жителя Землі. Виходячи на відкриту трибуну, школяр спирається на свою уяву, швидше, граючи роль в уявній ситуації перед усім світом, ніж звертаючись безпосередньо до публіки. Це один із способів вивести школяра на усвідомлення себе у світі, світу в собі, змісту і суті життя, згідно свого «Я» з загальної життєм.

Цікавим є й соціально-психологічні тренінги. Тренінг як метод формальної підготовки призначений не для заміни формальної освіти, а для його доповнення. Якщо ж розуміти тренінг як тренування, то він є однією з форм освітньої активності і включається в освітню програму.

Інша форма - інтелектуальні аукціони. Суть інтелектуального аукціону полягає у «продажу» і «купівлі» духовної цінності, матеріалізованої у книжці, репродукції, диску тощо. Тобто учасник, який дає правильну відповідь на запитання до третього удару гонгу, отримує книгу, репродукцію тощо, про які йшлося.

Наступний метод формування особистості - «мозкова атака». «Мозкова атака» – це метод розв'язування невідкладних завдань за дуже обмежений час. Суть методу полягає в тому, що необхідно висловити найбільшу кількість ідей за невелику кількість часу, обговорити та здійснити їхній відбір. Цей метод використовується для розвитку творчих здібностей або для розв'язання складних проблем. Метод мозкової атаки можна використовувати в різних формах діяльності: у роботах з малими групами, командами, великими групами («гра з глядачами»), індивідуальній роботі віч-на-віч [1, с. 58-59].

Наступна форма - колективна творча справа. Колективна творча справа – це спосіб забезпечення яскравого, наповненого працею і грою, творчістю й дружбою, мрією та радістю життя й одночасно основний виховний засіб. Змістом діяльності учнів є турбота про класний колектив, один про одного, про оточуючих людей, про далеких друзів. Під час такого збору ведучий ставить питання для уточнення, порівняння різних думок, підтримує і розвиває найбільш цікаві пропозиції. Наприкінці обговорення всі пропозиції зводяться до загальних рекомендацій [4, с. 5-6].

Ігри-драматизації: в іграх-драматизаціях дитина-артист, самостійно створює образ за допомогою комплексу засобів виразності (інтонація, міміка, пантоміма), проводить власні дії виконання ролі. У гри-драматизації дитина виконує сюжет, сценарій якого заздалегідь існує, але не є жорстким каноном, а служить канвою, в межах якої розвивається імпровізація. Імпровізація може стосуватися не тільки тексту, але і сценічної дії.

Бесіди. Заохотити співбесідника до вислову своїх думок можна за допомогою «мінімізації відповідей», т. е. свідомим використанням в своїй промові нейтральних, малозначних по суті фраз, що дозволяють

змістовно продовжити бесіду. Найбільш споживаними мінімальними відповідями є наступні: «Так?»; «Продовжуйте, продовжуйте, це цікаво»; «Розумію»; «Чи можна детальніше.».

Диспут – вільний, жвавий обмін думками, колективне обговорення питань, що хвилюють його учасників. Диспути потребують ретельної підготовки, що передбачає підготовчий, основний і завершальний етап. Основні завдання підготовчого етапу: визначення теми, мети диспуту (має бути конкретно, орієнтованого на інтереси його учасників), створення організаційної групи (бажано, щоб до неї входили дорослі й учні), розподіл обов'язків, вибір ведучого, анкетування. Основний етап передбачає розвиток дискусії на основі сформульованих питань, які мають стимулювати роздуми учнів над проблемою, кристалізувати власне ставлення до неї. Ефективність диспуту залежить від того, наскільки невимушеною є його атмосфера. Завершальний етап передбачає короткий аналіз диспуту, найхарактерніших позицій, підходів до вирішення проблем, заохочувальні оцінки найактивніших учасників диспуту, визначення нових дискусійних проблем.

Застосування наведених форм і методів громадського виховання допомагає формувати в особистості когнітивні, нормативні та поведінкові норми, що містять вироблення умінь міркувати, аналізувати, ставити питання, шукати власні відповіді, критично розглядати проблему в усіх аспектах; робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати умінь і навичок адаптації до нових суспільних відносин адекватної орієнтації; захищати свої інтереси, поважати інтереси та права інших, самореалізуватись [2, с. 35-36].

Список використаних джерел:

1. Гурлева Т. Формування у підлітків відповідальності як важливої якості громадянина // Збірник наукових праць: філософія, соціологія, психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во «Плай» Прикарпатського ун-ту, 2000. – Вип. 5. – Ч. 2. – С. 56–59.
2. Дерев'янка Н., Костів В. Формування громадянської культури особистості школяра: навч.-метод. посіб. / Н. Дерев'янка, В. Костів; за ред. В. Костіва. – К. : ТОВ «Праймдрук», 2011. – 352 с.
3. Крицька Л. Громадянськість як інтегральна ціннісна орієнтація особистості // Цінності освіти і виховання: наук.-метод. зб. – К., 1997. – С. 60.
4. Нетудихатка А.П. Форми, методи і засоби громадянського виховання у початковій школі // Початкове навчання та виховання. – 2015. – № 34-36. – С. 2-9.
5. Пічуркіна-Шумейко Л. Виховання громадянськості підростаючого покоління як умова формування громадянського суспільства // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 6–10.
6. Політологія. Словник термінів і понять. – К. : Наукова думка, 1996. – 256 с.